

משרד החנוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ך ע
בעריכת נחמה ליבוביץ שנת העשרים ושבע

מ"ב

מקץ (תשכ"ח)

א. שאלה כללית:

אברבנאל הנה עם כל הנסיון שעשה יוסף לאחיו בעלילת המרגלים, עוד נשאר ספק בלבו, האם היה להם אהבה עם בנימין או אם היו עדיין שונאים את בני רחל אמו, ולכן רצה להביא את בנימין בפרט בנסיון הגביע לראות, אם ישתדלו להצילו, אבל חשש עם זה, אולי יחשבו אחר, שהיה אמת, שבנימין גנב את הגביע כמו שרחל גנבה את התרפים לאביה, ואולי מפני זה יאמרו "הנפש החוסאת היא תמות" ולא יורשו בעדו בכל כחם, לא לשנאתם אותו - כי אם לבשתם מדרך המעשה. הנה מפני זה צוה יוסף לשים עם הגביע כסף שברו וכן כספיהם של כלם, שבזה יכירו הם, שלא היתה אשמת בנימין ורשעתו, כי אם מעלילת האדון; ובידיעתם זה אם יחמלו עליו וישתדלו להוציאו מעבודתו, יודע שהם אוהבים אותו ויהיו בעיני יוסף בעלי תשובה גמורים ויתודע אליהם ויסיב עמם כמו שעשה.

יצחק שמואל רגין ד"ה אשר חלם להם:

עליהם וזכרו את שני החלומות, ראה שלא נתקיים עדיין אף אחד מהם. כי בראשון ראה שכל אחיו משתחווים לו, וכאן לא היה בנימין, ובשני השמש והירח וי"א כוכבים משתחווים לו שירמוז גם לאביו ולאשת אביו, ולפי שידע בפתרון והבין בחכמתו שיקוימו שניהם, לכן חשב זאת התחבולה להעליל עליהם ולהכריחם שיביאו את בנימין הנה, ויקויים החלום האחד, ואחר זה יתודע אליהם, ויביאו גם את אביהם וכל ביתו למצרים ויקויים גם השני. ולכן לא הגיד להם בתחילה שהוא יוסף, כי אז היה אביו בא מיד בלי ספק, ולא יתקיים החלום הראשון.

ד"ה מרגלים אתם: אע"פ שידע יוסף שמכירתו היתה בגזרת מהא-ל לטובת אנשי מצרים ולטובת משפחתו, מכל מקום ראה שאתו חסאו במכירתו כי הם כוונו לרעה, ולכן ראויים הם לעונש, אבל לפי שיש להם חשבונות מחשבתם הרעה, לכן לא היה בצדק להרע עמם בפרט, אלא לתקונם ולעצמם מעט מיראת הענש שיבוא, וכן עשה, ואחר שנתודע להם, נצטו להם מיד להביא נאמור (ס"ה) "ואתם חשבתם עלי רעה, אלוהים חשבה לטובה".

1. מה הן השאלות שעליהם רוצים שניהם לענות?

2. מה ההבדל העיקרי בין שתי התשובות הנ"ל?

ב. י' לא אדוני ועבדיך באו לשבור אכל

י"א כלנו בני איש אחד נחנו כנים אנחנו לא היו עבדיך מרגלים

ר' משה חפץ: מלאכת מחשבת:

"אין ראה שנהיה מרגלים לפי שבאנו עשרה ביחד, כי הלא גם כל עבדיך אלה הבאים לקנות מדי יום ביומו באו לשבור אכל עד עתה, שאתה משביר לכל עם הארץ ובאו לאלפים ולרבבות, והנה כלנו בני איש אחד נחנו, בני אדם הראשון, בין אנחנו בין עבדיך, ומה נשתנינו מכל אומה ולשון לשתאמר שאנחנו מרגלים ולא עבדיך אלה? ובזה נתאמת דבורנו, כי כנים אנחנו הואיל וגם עבדיך לא היו מרגלים עד הנה, כל הבאים לשבור אוכל, כי מה נשתנו אלו מאלו?"

1. הסבר במה סומה פרושו זה מפרשנו של מקרא?

2. מה הניעו לפרש פרושו התמוה הזה?

ג. י"ד הוא אשר דברתי מרגלים אתם:

רש"י ד"ה הוא אשר דברתי:

הדבר אשר דברתי שאתם מרגלים הוא האמת והנכון, זהו לפי פשוטו.

ומדרשו: אמר להם: "ואלו מצאתם אותו ויפסקו עליכם ממון הרבה - תפדוהו?" אמרו לו: "הן!" אמר להם: "ואם יאמרו לכם, שלא יחזירוהו בשום ממון - מה תעשו?" אמרו: "לכך באנו, להרוג או ליהרג!" אמר להם: "הוא אשר דברתי אליכם 'מרגלים אתם' - להרוג בני העיר באתם. מנחש אני בגביע שלי, ששנים מכס החריבו כרך גדול של שכם."

ספורנו ד"ה הוא אשר דברתי אליכם:

איתו האחו שאתם אומרים שאיננו ואינכם מפרשים אנה הלך, הוא שהלך בעצתכם להגיד מה שראיתם או שהסכמתם, כדי לרגל, כמו שאמרתי.

הרש"ל: יריעות שלמה:

ואני שמעתי חבור הענין כך: אמרו בני יעקב: "אין אנו מרגלים, שהרי כלנו בני איש אחד; וכי מן האפשרות שאב אחד ישלח כל בניו למקום סכנה כזו להיות מרגלים?!" והוא השיבם: "אדרבא, הוא הדבר אשר דברתי, שאם לא הייתם אחים היה מן הסברא להאמין לכם שאין אתם מרגלים, שאין רגילות שעשרה בני אדם יאמינו זה לזה שלא יגלה אחד על חברו, אבל מאחר שאתם אחים - אם כן אין תימה."

הרכסים לבקעה:

אמרתי במדומה מרגלים אתם, עכשו יש מקום לבררו, וכן (ויק' י' ג') "הוא" אשר דבר ה'."

1. מה הקשי בפסוקנו?

2. במה שונה פרושו הראשון של רש"י ('לפי פשוטו') מכל שאר הפירושים שניתנו לעיל?

3. למה הוסיף רש"י בפרושו מלת "הדבר" שאיננו בפסוקנו?

4. ממפרשי רש"י יש שואלים: למה העביר רש"י את ה"הוא" העומד בראש הפסוק לסוף המשפט בפרושו?

5. במה שונה פרושו השני של רש"י ("מדרשו") מכל הפרושים המובאים לעיל?

6. במה שונה ספורנו מכל הפירושים האחרים המובאים לעיל?

ד. כ' ויעשו כן.

העמק דבר: ...הענין דבאמת לא היו רשאים לבחור אחד, וכתנן בתרומות פרק ח' משנה י"ב, וברייתא בירושלמי:

"סיעת בני אדם שמהלכין בדרך ופגעו בהם עכו"ם ואמרו להם: "תנו לנו אחד מקם וננהיג אותו ואם לאו נהרגו את כולכם" - יהרגו ואל ימסרו לו נפש אחת מישראל. יחדו להם אחת, כגון שבע בן בכרי, ימסרו להם ואל יהרגו כולם, והיינו באופן שבטיבה שלו נעשה להם כך, כמו שבע בן בכרי.

ואם כן כך ענין הכתובים שלפנינו דהחלו להתעסק בזה את מי למסור, וזהו "ויעשו כן".

מחי הסתירה בין פסוקי פרקנו המתורצת בדרך זו?

ה. שאלות ודיוקים ברש"י

1) א' ד"ה למה תתראו: למה

תראו עצמכם בפני

ישמעאל ובני

עשו כאלו אתם

שבעים, באותה

שעה עדיין היה

להם תבואה.

ומפי אחרים שמעתי,

שהוא לשון כחישה:

למה תהיו כחושים

ברעב. ודומה לו

(משלי י"א כ"ה)

"ומרוה גם הוא

יורא".

ר' אהרן אבן אלרביה: המפרשים נבוכו להבין דעתו בפירוש זה, וכל אחד פירש כפי מה שנראה לו, אבל הנכון שלהם אינו דומה לראיתו, ומה שנראה לי כוונתו עם קשר הדברים הוא כך: "למה תראו עצמכם שבעים" הוא סברה, דבר הלמד מענינו, מפני שנ' לעיל כי חזק הרעב, אם כן כל-בני אדם כחושים, למה תראו אתם עצמכם שבעים. ויהיה "תתראו" מלשון "תתרוו" שתתחלף האל"ף בוי"ו...

ר' יעקב קניזל: איך אמר שהוא מלשון כחישה, אם הוא משביע? אבל פרושו כמו (תהלים צ"ב ז') "ושרשך" (איוב ל"א י"ב) "ובכל תבואותי תשרש".

הרש"ל: יריעות שלמה: ... לפי פרושו הראשון הוא לשון ראייה ממש ולא מלשון שביעה, וכן איתא בילקוט שמעוני: "למה תתראו" - למה תצאו ובידכם פרוסה מפני התרעומת; ונראה דלשון כחישה הוא כמו (שמות כ"ז ג') "לדשנו" (וע' רש"י שם).

× (א) מה ההבדל בין פרוש רש"י הראשון ובין פרושו השני ("ומפי אחרים שמעתי") לפי דעת מפרשי רש"י הנ"ל? שים לב ביחוד להבדל שבין הוראת ההתפעל של "תתראו" לפי כל אחד משני פרושי רש"י?

×× (ב) האם הפסוק משלי י"א כ"ה בא כחזוק לפירוש שני או לשני הפרושים?

(ג) יש ממפרשי רש"י המביאים חזוק לדברי רש"י מן הפסוק משלי י"ג ז'. לאיזה משני פרושיו הוא מתאים?

×× מה קשה לו, מה תיקן בדבריו אלה?

(2) ט"ז ד"ה ואם לא: תביאוהו, חי פרעה כי מרגלים אתה.